

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

**А.В. КОФАНОВ
О.Л. КОБИЛЯНСЬКИЙ
П.Д. БІЛЕНЧУК**

А. Кофанов, О. Кобилянський **ЗАСТОСУВАННЯ ОДОРОЛОГІЇ В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ**

- А. Кофанов, О. Кобилянський
ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У КРИМІНАЛІСТИЦІ
- А. Кофанов, В. Назаров
ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
- А. Кофанов, О. Волошин, О. Літвінова
ТРАСОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
- С. Хільченко, А. Кофанов
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕРІАЛІВ, РЕЧОВИН ТА ВИРОБІВ
- А. Кофанов, О. Волошин, О. Літвінова
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
- С. Мендус, Є. Свобода
КРИМІНАЛІСТИЧНА РЕЄСТРАЦІЯ
- З. Меленевська, Є. Свобода, А. Кофанов
СУДОВЕ ПОЧЕРКОЗНАВСТВО
- О. Воробей, А. Кофанов
ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ
- О. Кофанова
ВИКОРИСТАННЯ (ЗАСТОСУВАННЯ) СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ,
ПОВ'ЯЗАНИХ З КУЛЬТУРНИМИ ЦІННОСТЯМИ
- О. Кобилянський, А. Кофанов
КРИМІНАЛІСТИЧНА ФОТОГРАФІЯ ТА ВІДЕОЗАПИС
- О. Кобилянський, А. Кофанов
НАУКОВО-ДОСЛІДНА ФОТОГРАФІЯ
- А. Кофанов, О. Волошин
ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛІДЧИХ ДІЙ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ
- С. Хільченко, А. Кофанов
МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ПОШИРЕННЯ ПОРНОГРАФІЧНИХ ПРЕДМЕТІВ
- А. Кофанов, О. Волошин
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
- А. Кофанов, О. Кобилянський, О. Кофанова
КРИМІНАЛІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА МЕТАЛЕВИХ ГРОШОВИХ ОДИНИЦЬ УКРАЇНИ
- А. Кофанов, О. Кобилянський
ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ЗБИРАННЯ СЛІДІВ ЗАПАХУ ЛЮДИНИ
- А. Кофанов, О. Кобилянський
ЗАПАХОВІ СЛІДИ ТА ЇХ ВЛАСТИВОСТІ
- А. Кофанов, О. Кобилянський
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КРИМІНАЛІСТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ
- А. Кофанов, О. Кобилянський
ДОСЛІДЖЕННЯ НАФТОВИХ ПРОДУКТІВ ТА ПАЛИВНО-МАСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ
- А. Кофанов, О. Кобилянський
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛАКОФАРБОВИХ МАТЕРІАЛІВ,
ОБ'ЄКТІВ ВОЛОКНИСТОЇ ПРИРОДИ ТА НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ
- А. Кофанов, О. Кобилянський
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛА, КЕРАМІКИ, ПЛАСТМАС, ГУМ ТА ВИРОБІВ З НИХ
- А. Кофанов, О. Кобилянський
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ДЕЯКИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ МАТЕРІАЛІВ, РЕЧОВИН ТА ВИРОБІВ З НИХ
- А. Кофанов, О. Кобилянський
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕРІАЛІВ, РЕЧОВИН ТА ВИРОБІВ
- А. Кофанов, О. Кобилянський
ВИКОРИСТАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ДЕРМАТОГЛІФІКИ У КРИМІНАЛІСТИЦІ
- А. Кофанов, О. Кобилянський
СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ (ТАКТИКО-КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ)
- А. Кофанов, С. Хільченко
ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ЕКСПЕРТНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З ОРГАНАМИ
ДІЗНАННЯ ТА СЛІДСТВА НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ
- А. Кофанов, С. Хільченко
МІКРОЧАСТКИ – ЇХ ЗНАЧЕННЯ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ
- А. Кофанов, В. Індюкова
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДЕЯКИХ РІДИН БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ

ЗАСТОСУВАННЯ ОДОРОЛОГІЇ В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

**«НАУКОВА БІБЛІОТЕКА КРИМІНАЛІСТА»
презентує підручники, монографії, навчальні
посібники в таких галузях знань:**

- Серія „Людина, право, суспільство”
- Серія „Економіка, фінанси, право”
- Серія „Безпека людини, суспільства, держави”
- Серія „Національна і міжнародна безпека”
- Серія „Міжнародне співробітництво”
- Серія „Мас-медіа”
- Серія „Криміналістична освіта ХХІ століття”
- Серія „Криміналістична наука в цивільному, арбітражному та
- Серія „Міжнародна і вітчизняна злочинність”
- Серія „Запобігання, протидія, розслідування злочинів”
- Серія „Автоматизація, комп’ютеризація, інформатизація”
- Серія „Зброезнавство і мисливствознавство”
- Серія „Культура, мистецтво, право”
- Серія „Власність, земля, право”
- Серія „Криміналістичне забезпечення”

**Тел. (067) 573-83-07
Тел./факс: (044) 468-31-21
E-mail: peregin@mail.ru**

Навчальне видання

**Андрій Віталійович КОФАНОВ
Олег Леонідович КОБИЛЯНСЬКИЙ
Петро Дмитрович БІЛЕНЧУК**

ЗАСТОСУВАННЯ ОДОРОЛОГІЇ В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Методичні рекомендації

В авторській редакції

Підписано до друку 07.04.2010.
Формат 60×84. Папір офсетний.
Тираж 300 прим.

Видавництво „КИЙ”
Адреса: 0436, Київ-136,
вул. М. Василенка, 7, к. 816.

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 1168 від 24.12.2002 р.

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ
СЛІДЧИХ І КРИМІНАЛІСТІВ
КАФЕДРА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ**

**А.В. КОФАНОВ
О.Л. КОБИЛЯНСЬКИЙ
П.Д. БІЛЕНЧУК**

ЗАСТОСУВАННЯ ОДОРОЛОГІЇ В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Методичні рекомендації

Київ 2010

Методичні рекомендації підготовлено на кафедрі криміналістичної техніки Навчально-наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів Київського національного університету внутрішніх справ, схвалено та затверджено Вченою радою Навчально наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів КНУВС (протокол № 7 від 31.03.2010 року).

Рецензенти:

Стояновський В.В. – начальник науково-дослідного експертно-криміналістичного центру, полковник міліції (ГУ МВС України в м. Києві).

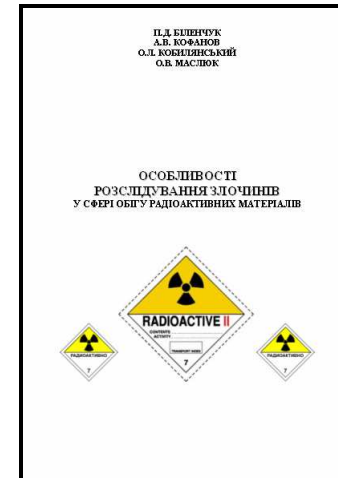
Ієрусалімов І.О. – начальник кафедри досудового розслідування ННІПСК, к.ю.н., доцент (Київський національний університет внутрішніх справ).

Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Біленчук П.Д.

К 74 Застосування одорології в розкритті злочинів. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2010. – 40 с. – (Серія „Криміналістичне забезпечення”).

У методичних рекомендаціях на основі аналізу літературних джерел та кримінальних справ розглянуто сучасні можливості використання та застосування одорології при розслідуванні кримінальних злочинів завдяки діагностичним дослідженням запахових слідів.

Для студентів, курсантів, аспірантів, викладачів та науковців, працівників-практиків органів правопорядку.

Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Маслюк О.В. Особливості розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів. – Монографія / За ред. П.Д. Біленчука. – Київ: ННІПСК КНУВС, 2009. – 88 с. – (Серія „Запобігання, протидія, розслідування злочинів”).

В монографічному дослідженні розкрито особливості проведення окремих слідчих дій у справах ядерної злочинності, визначено роль спеціаліста. Звернуто увагу, що особливий характер ядерної злочинності потребує введення в практику криміналістичного дослідження нових ядерно-фізичних методик. Вивчено форми і механізм міжнародного співробітництва у справах ядерної злочинності, достатність національного ядерного права. Показано, що перспективи криміналістичних досліджень у справах ядерної злочинності пов'язані зі створенням мережі ядерних судових лабораторій та національної бази даних характеристик радіоактивних матеріалів та специфіки виробника чи експлуатаційника.

Дослідження рекомендується професорсько-викладацькому складу юридичних вузів, а також слідчим, які спеціалізуються на розслідуванні даних видів злочинів.

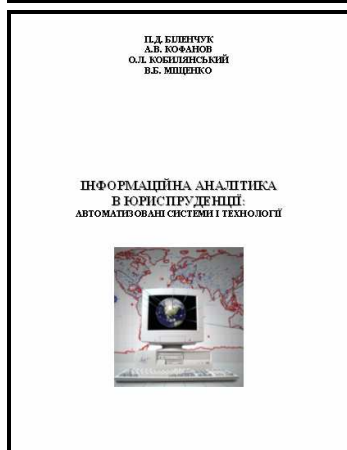
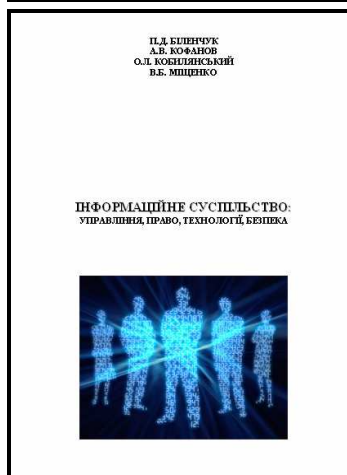
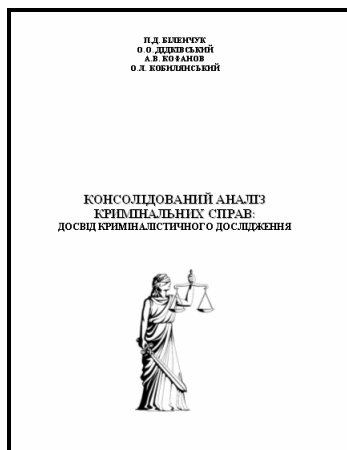

Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Міжнародний тероризм: консолідований аналіз забезпечення безпеки. – Навчальний посібник. – Київ: ННІПСК КНУВС, 2009. – 72с. – (Серія „Безпека людини, суспільства, держави”).

В навчальному посібнику наведені узагальнені результати аналізу сучасного міжнародного тероризму. Висвітлюються поняття, сутність, види терористичних актів.

Дослідження виконано дослідниками Навчально-наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів Київського національного університету внутрішніх справ.

Для працівників органів державної влади, місцевого самоврядування, співробітників органів правопорядку та спецслужб (МВС, СБУ, МЧС, МО України), науковців, викладачів, аспірантів, слухачів та студентів навчальних закладів.

Біленчук П.Д., Дідківський О.О., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Консолідований аналіз кримінальних справ: досвід криміналістичного дослідження. – Навчальний посібник. / За ред. П.Д. Біленчука. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – (Серія „Криміналістична освіта ХХІ століття”).

У навчальному посібнику висвітлюється досвід криміналістичного консолідованого системного аналізу кримінальних справ по яких проводилось досудове слідство в різних регіонах України (1992-2007 р.).

Навчальний посібник призначений для студентів і курсантів вищих навчальних закладів, викладачів, аспірантів, фахівців-практиків (дізнавачів, слідчих, експертів-криміналістів, прокурорів, суддів, адвокатів, правозахисників).

Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Міщенко В.Б. Інформаційне суспільство: управління, право, технології, безпека. – Навчальний посібник. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 60 с. – (Серія „Безпека людини, суспільства, держави”).

У навчальному посібнику подається сучасний стан доктринальних основ формування інформаційного суспільства (історія, теорія, практика), дається аналіз розвитку мережі Інтернет в інформаційному просторі України, висвітлюються віртуальні системи управління знаннями і характеризуються всевітні телекомунікаційні мережі, розкривається сутність інформаційної безпеки в телекомунікаційному просторі світу.

Навчальний посібник призначений для студентів вищих навчальних закладів, викладачів, аспірантів, фахівців-практиків.

Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Міщенко В.Б. Інформаційна аналітика в юриспруденції: автоматизовані системи і технології. – Навчальний посібник. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 47 с. – (Серія „Безпека людини, суспільства, держави”).

У навчальному посібнику розглянуті та класифіковані основні джерела загроз для основних властивостей інформації у традиційній і електронній формах. Розглянуті основні заходи та засоби, які вживаються для збереження інформації. Продемонстровано необхідність якісного вирішення на практиці таких завдань: оцінка обстановки; аналіз ризиків; формування комплексу захисних систем; оцінки ефективності комплексу.

Навчальний посібник призначений для студентів вищих навчальних закладів, викладачів, аспірантів, фахівців-практиків.

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Криміналістична одорологія в системі біологічних досліджень	8
1.1. Криміналістична одорологія: поняття, сучасний стан, завдання	8
1.2. Особливості криміналістичного дослідження слідів запаху людини	11
Розділ 2. Методика виявлення, вилучення й консервування запахової інформації на місці події (крадіжки) й подальшого використання її в розкритті злочинів	15
2.1. Загальні положення виявлення об'єктів із запаховими слідами та їх вилучення з місця події	15
2.2. Дії спеціаліста-криміналіста при огляді місця події, виявленні й вилученні запахових слідів	17
2.3. Вилучення запахової інформації з ручок дверей	18
2.4. Вилучення запахової інформації зі слідів ніг, рук, залишених на землі, піску, сипучих поверхнях	19
2.5. Вилучення запахової інформації з дрібних предметів	19
2.6. Вилучення крові, слини, сперми, інших виділень людини	19
2.7. Вилучення одорологічної інформації з предметів і речей, що перебувають у постійному контакті з тілом людини	20
2.8. Використання одорологічної інформації для розкриття кишенькових крадіжок	20
2.9. Вилучення й консервування зразків запаху	21
2.10. Проведення вибірки по консервованому запаху	22
2.11. Оформлення за результатами досліджень деяких процесуальних документів	22
Розділ 3. Підготовка матеріалів та проведення одорологічної експертизи	25
3.1. Особливості підготовки матеріалів для одорологічної експертизи	25
3.2. Проведення комплексної, комісійної та інших одорологічних експертиз	29
Висновок	34
Список використаних джерел	36

ВСТУП

Останнім часом в країнах СНД помітно зріс інтерес слідчих і суддів до інформації, яку отримують за допомогою лабораторного дослідження слідів і зразків запаху людини на основі біологічного аналізатора запаху – нюху спеціально підготовленого з цією метою собаки-детектора.

На думку Р.Х. Райта собака, безумовно, має перевагу над людиною в здатності сприймати більш широкий спектр запахів. Крім того, будова його носа така, що повітря має більш вільний доступ до чутливих закінчень, а мозок краще пристосований до фіксації, запам'ятовування і використання запахової інформації.

У літературі вказується, що у собаки за ступенем розвитку почуттів на першому місці стоїть нюх, на другому слух і на третьому – зір. «Человек, – пише Л. Жирарден, – узнает своих друзей по чертам лица, а собака – по комплексу запахов. Главное в ее мире – запахи». Саме тому собаці здавна призначено було стати, як стверджує відомий німецький криміналіст Роберт Герсбах, першим у світі поліцейським, першим нічним сторожем і першим детективом.

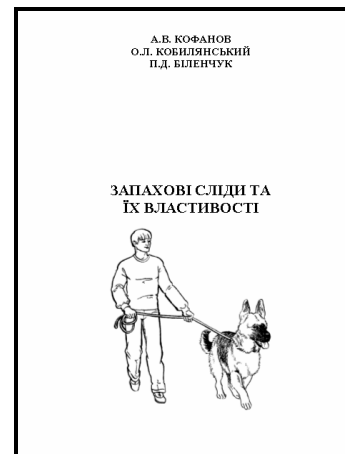
Цікаво, що використання одорологічної інформації у боротьбі зі злочинами бере початок тільки з 1896 р., коли з ініціативи відомого австрійського криміналіста Ганса Гросса в м. Гільдесгеймі з'явилося 12 собак, навчених несінню поліцейської служби. Згодом було звернуто увагу на можливість криміналістичного використання природної здатності собаки вистежувати за слідами запаху свою жертву. Відшліфовані до унікальності протягом тисячолітньої еволюції, збережені і розвинені в процесі подальшого одомашнення і тривалої селекційної роботи, нюхові здібності собаки поступово стали використовуватися людиною в боротьбі зі злочинами.

Собака була перетворена у позалабораторний біологічний аналізатор запаху – собаку-детектора, за допомогою якого можна було безпосередньо за слідами запаху переважно на ґрунті та інших об'єктах місцевості виявити те чи інше його джерело. Спочатку в цьому аспекті розглядали сліди запаху тільки злочинця, а згодом сліди запаху і будь-яких інших речових джерел інформації (викрадених речей, викраденої худоби тощо).

Мабуть, саме Гансу Гроссу належить і перша оцінка значущості результатів застосування позалабораторного собаки-детектора для пошуку людини за слідами її запаху на місцевості. Так, в одному з видань відомого посібника Ганса Гросса «Руководство для судебных следователей» зазначалося, що за допомогою собаки можна швидше вийти на слід злочинця.

З огляду на це, Ганс Гросс результатам пошуку злочинця за слідами його запаху на місцевості за допомогою нюху спеціально підготовленого собаки-детектора відводив лише орієнтуюче значення.

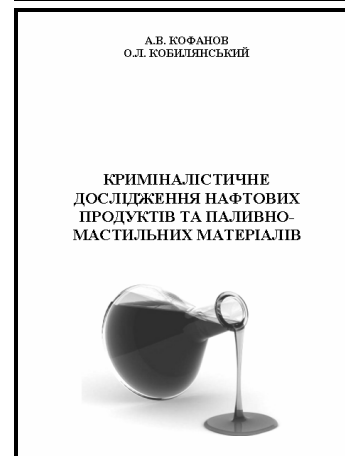
Позитивно оцінювали можливість використання результатів застосування позалабораторного собаки-детектора в кримінальному судочинстві А. Гельвіг, І.М. Якимов та деякі інші вчені-криміналісти того часу. Наприклад, у зв'язку зі створенням в 1908 р. в Петербурзі «Российского общества

Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Біленчук П.Д. Запахові сліди та їх властивості. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2010. – 52 с. – (Серія „Криміналістичне забезпечення”).

У методичних рекомендаціях розглянуто понятійний апарат одорологічних досліджень, особливості збирання слідів, отримання зразків запаху, процес підготовки матеріалів та проведення одорологічної експертизи.

Для студентів, курсантів, аспірантів, викладачів та науковців, працівників-практиків органів правопорядку.

Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Криміналістичне дослідження нафтових продуктів та паливно-мастильних матеріалів. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2010. – 36 с. – (Серія „Криміналістичне забезпечення”).

У методичних рекомендаціях розкриті особливості криміналістичного дослідження нафтових продуктів та паливно-мастильних матеріалів. Розглянуто засоби та методи вищезазначених досліджень у системі криміналістичного дослідження матеріалів речовин та виробів.

Для студентів, курсантів, аспірантів, викладачів та науковців, працівників-практиків органів правопорядку.

Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Теорія та практика криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2010. – 56 с. – (Серія „Криміналістичне забезпечення”).

У методичних рекомендаціях розглянуто сучасний стан та можливості криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінального переслідування.

Для студентів, курсантів, аспірантів, викладачів та науковців, працівників-практиків органів правопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биленчук П.Д., Симчук А.Н. Криминалистическая одорология: понятие, современное состояние, возможности исследования. Учебно-методические материалы для студентов юридических специальностей. Спецкурс. – К.: В&В, 1997. – 32 с.
2. Биленчук П.Д., Золотарь Н.С., Коваленко Е.Г. Криминалистическая одорология в раскрытии и расследовании преступлений. – К.: РИО МВД Украины, 1994. – 60 с.
3. Биленчук П.Д., Кириченко А.А. Курс судебной микрологии. Ч. 4. Проблемы судебной одорологии: Уч. Пособие. – Днепропетровск, ДГУ. – 1994. – 168 с.
4. Єрмолаєва А.О., Красьоха Я.В., Тимошок П.О. Діагностичні одорологічні дослідження: Методичні рекомендації / ДНДЕКЦ МВС України. – К., 2006. – 32 с.
5. Инструкция по изъятию, консервированию запаха человека ГУУР МВД Украины. – К., 1993, 16 с.
6. Кириченко О.А., Биленчук П.Д., Клименко Н.І. Судова одорологія: Монографія. – Дніпропетровськ, ДДУ, 1994. – 156 с.
7. Криминалистика (под редакцией В.А. Образцова). – М.: Юрист, 1995. – 592 с.
8. Рошин А.И., Биленчук П.Д., Омельченко Г.Е. Книга криминалиста: Практическое пособие. – К.: Украина, 1995. – 413 с.
9. Салтевский М.В., Глибко В.Н. Запаховые следы в следственной практике. – К.: НМК ВО, 1992. – 56 с.
10. Салтевский М.В. Использование запаховых следов для раскрытия и расследования преступлений. НИ и РИО КВШ МВД СССР. – К., 1982. – 52 с.
11. Салтевский М.В. Криминалистическая одорология (работа с запаховыми следами). НИ и РИО КВШ МВД СССР. – К., 1976. – 47 с.
12. Старовойтов В.И., Шамонова Т.Н. Запаховая информация о субъекте в следственной и экспертной практике // Криминалистика. XXI век: Матер. науч.-практ. конференции: В 2-х т. – М.: ГУЭКЦ МВД России, 2001. – Т. 1. – С. 273-280.
13. Старовойтов В.И., Саламатин А.В. Применение специальных познаний при исследовании пахучих следов человека // Вестник криминалистики / Отв. ред. А.Г. Филиппов. – М.: Спарк, 2003. – Вып. 3 (7). – 152 с.
14. Старовойтов В.И., Сулимов К.Т., Гриценко В.В. Запаховые следы участников происшествия: обнаружение, сбор, организация исследования: Метод. рекомендации. – М.: ЭКЦ МВД России, 1993. – 24 с.
15. Стегнова Т.В., Сулимов К.Т., Старовойтов В.И., Гриценко В.В. Установление некоторых диагностических признаков человека по запаховым следам: Метод. рекомендации. – М.: ЭКЦ МВД России, 1996. – 16 с.
16. Сулимов К.Т., Старовойтов В.И. Исследование запаховой информации с мест происшествий в раскрытии и расследовании преступлений: Метод. рекомендации. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1989. – 48 с.

поощрения собак в полиции и сторожевой службе» у часопису «Вестник полиции» була опублікована стаття, в якій говорилося про таке: «...а теперь никакой грим, никакое переодевание не спасут преступника, так как полицейская собака будет распознавать его не по наружному виду, а по запаху, отличительные свойства которого доступны лишь изощренному исключительному обонянию собаки». Як бачимо, автори статті відводили слідам запаху людини у кримінальному судочинстві особливе місце і розглядали їх як перспективне джерело судових доказів.

У Росії також спочатку з'явилися службово-розшукові собаки в 1906 р., зокрема, в прибалтійських губерніях. У 1907 р. розплідник поліцейських собак створили в Петербурзі, а в жовтні 1908 р. там же було вказане «Российского общества поощрения собак в полиции й сторожевой службе» і в 1924 р. – Центральний навчально-дослідний розплідник-школу військових і сторожових собак (названа згодом «Центральная военная школа служебного собаководства»). У той же час поступово службово-розшукових собак стали готувати і як позалабораторних собак-детекторів, здатних розшукувати за слідами запаху на місцевості людину чи інші речові джерела інформації.

Вже з самого початку появи практики застосування позалабораторного собаки-детектора з метою пошуку злочинця або викрадених речей за слідами запаху на місцевості виникла і досить гостра дискусія про значущість результатів даного заходу. На наш погляд, надто полярні думки вчених-криміналістів в цьому відношенні були зумовлені труднощами, що об'єктивно існували у застосуванні позалабораторного собаки-детектора з цією метою, яке практично ускладнювалося незначним часовим періодом збереження слідів запаху людини або викрадених речей на об'єктах навколишнього середовища по шляху їх проходження. Позитивні результати даного заходу багато в чому залежали не тільки від погодних умов, але і від механізму запахового слідоутворення, характеру і стану запахових носіїв та ряду інших причин.

Враховуючи вказані обставини, у 1964 р. на кафедрі криміналістики Вищої школи Комітету державної безпеки СРСР було розпочато дослідження з вишукування надійного способу криміналістичного використання слідів запаху людини. Розробки, що проводилися авторським колективом у складі В.В. Безрукова, А.І. Вінберга, М.Г. Майорова та Р.М. Тодорова, закінчилися винаходом у 1965 р. методу криміналістичного використання слідів запаху людини, який був названий авторами одорологічним методом. Його суть була проста і полягала в такому. За допомогою приладу для відбору запахів (ПВЗ), що являє собою поліетиленову флягу або скляну ємність з горловиною, що герметично закривається, краником і розприскувачем для нагнітання повітря, з вірогідних носіїв запаху людини відкачувалися проби повітря, які могли тривалий час зберігатися. Автори вважали, що в поліетиленових флягах запах людини може зберігатися до 6 діб, а в скляній тарі – місяці і роки. Згодом, у разі необхідності, собаки дають обнюхати з ПВЗ відібрані зразки запаху і він за запахом повинен достовірно вказати на людину, яка була джерелом цього запаху.

Таким чином, з'явилася можливість консервації і тривалого

криміналістичного використання слідів запаху людини. Словом, був ліквідований тимчасовий бар'єр, що обмежував в минулому ефективність роботи позалабораторних собак-детекторів за «свіжими» слідами запаху приблизно добовим терміном з моменту утворення останнього. У зв'язку з цим було оголошено про виникнення в криміналістиці нового напрямку – судової одорології.

У зв'язку з цим з'явилася можливість застосовувати нюх службово-розшукового собаки для встановлення джерела цих слідів запаху вже у будь-який час по мірі затримання підозрюваних. Досить великий інтерес до одорологічних досліджень виявили у свій час не тільки вітчизняні, але і зарубіжні криміналісти, передусім вчені Угорщини, Німеччини, Польщі, Чехословаччини та ін.

Повідомлення про винахід нового методу роботи зі слідами і зразками запаху людини, подібно до каталізатора, різко пожвавило розробку одорологічних проблем. Однак поряд з цим загострилося основне питання одорологічного методу: доказове або орієнтуюче значення повинні мати його результати. З'явилася судова практика, суть якої полягала в тому, що результати одорологічної вибірки вказувалися у вирокі як джерело доказової інформації. Наприклад, вже влітку 1965 р. в процесі розслідування вбивства малолітньої дитини був зроблений прообраз лабораторного одорологічного дослідження з використанням розробленого методу.

Обставини справи такі. Біля залізниці виявили труп хлопчика, що мав 12 ножових поранень у ділянці грудей і пролом черепа. Поруч з трупом – цегла, розколена на дві частини, і газета «Вечерняя Москва». Була висунена версія, що дана цегла використовувалася як знаряддя вбивства і раніше заверталася у вказану газету. Від цегли і газети в дві посудини відкачали повітря з вірогідними слідами запаху злочинця, а самі вірогідні носії запаху упаковали в поліетиленові мішечки.

Підозра впала на Юрія Півнева – батька убитого хлопчика. У підозрюваного вилучили трикотажну сорочку, відносно якої собака-детектор виявив чітку сигнальну реакцію серед чотирьох трикотажних сорочок, які належали явно непричетним до розслідуваної події особам. Як стартові запахові носії (тобто ті вірогідні носії, які даються собаці обнюхати перед початком одорологічного дослідження) в цьому випадку використали безпосередньо цеглу і газету. Аналогічні результати були отримані в процесі одорологічного дослідження носової хустинки Півнева, а також цих самих вірогідних запахових носіїв іншим собакою-детектором. Після цього провели одорологічне дослідження з пред'явленням самого Півнева серед п'яти інших явно непричетних до цієї події осіб. Собака-детектор знову упевнено визначила сигнальну реакцію відносно Півнева. Через деякий час одорологічне дослідження за участі Півнева повторили. Результати виявилися аналогічними. Півневу не залишалось нічого іншого, як зізнатися у вчиненому, що було закріплено згодом і рядом інших доказів. На судовому засіданні акт одорологічного дослідження фігурував як одне з джерел доказів. Обласний суд виніс обвинувальний вирок, а Верховний Суд Російської Федерації залишив його без зміни.

слідоносієм.

Роботи зі збору і вилучення запахових слідів виконують у гумових рукавичках. Перед використанням їх варто вимити миючими засобами і після просушування протерти тампоном, змоченим спиртом. У спирті обполіскують і робочі елементи пінцета.

Для нетривалої консервації (при відсутності банок) адсорбент загортають у 3-4 шари фольги, упаковують у поліетиленовий пакет, щільно закріплюють, опечатують та відразу відправляють в одорологічну лабораторію.

На місці події відбирають і контрольні зразки фонових запахів (сторонні запахи). Для цього неподалік від об'єктів, що досліджуються, там, де вірогідно немає запаху людини, розміщують серветки адсорбенту і відбирають проби (час – такий самий, що і при збиранні слідів).

Для відбору порівняльних зразків можна прикладати адсорбент до тіла на 30 хвилин (під пояс), але найбільш «чистим» зразком запаху людини вважається її кров.

Після завершення відбору запаху адсорбент пінцетом переносять у банку, яку відразу герметизують. Банку опечатують та прикріплюють етикетку, зазначаючи дату та місце вилучення, точку (мысце) відбору, справу, по якій вилучено слід, матеріал слідоносця, час адсорбції, підписи понятих, слідчого, спеціаліста.

Порядок підготовки матеріалів відносно питань, що вирішуються одорологічною експертизою за допомогою біологічних детекторів (собак), визначається, насамперед, двома типовими ситуаціями: наявністю або відсутністю на момент призначення експертизи особи, яка могла би залишити сліди запаху.

В першому випадку у особи, що перевіряється, відбирають зразки запаху (найкраще – кров з пальця руки) для порівняння зі слідами запаху вилученими під час виконання слідчих дій та оперативно-розшукових заходів. Отже, за наявності підозрюваної особи вирішується питання ідентифікаційного характеру.

За відсутності особи, що перевіряється, вирішуються завдання діагностичного характеру, а саме визначаються раса, стать, вікова група людини, яка залишила свої сліди. Вирішення зазначених завдань залежить від спеціалізації собаки-детектора.

Таким чином, застосування методів криміналістичної одорології в діяльності органів внутрішніх справ має широкі перспективи.

Використання методів криміналістичної одорології при розкритті й розслідуванні крадіжок може надати істотну допомогу в розшуку й викритті злочинців. Ці методи об'єктивно достовірні й при правильному технічному забезпеченні можуть бути практично безпомилковими.

Застосування методів та засобів, що розробляються криміналістичною одорологією, має часто вирішальне значення для розкриття суттєвих крадіжок, що підпадають під кримінальну відповідальність.

Крім того, можливість класифікації й тривалого зберігання зразків є основою для розробки системи одорологічного впізнання. Даний вид реєстрації у недалекому майбутньому поповнить криміналістичні обліки органів внутрішніх справ, буде сприяти більш успішній боротьбі зі злочинністю.

ВИСНОВОК

Серед фізичних властивостей запаху варто відзначити летючість, розчинність, адсорбцію, розведення та дифузію, а серед криміналістичних – безперервність механізму утворення, рухливість структури, розпорошеність, подільність, здатність до збереження, індивідуальність, відносна стійкість та незмінність.

Запах людини має комплексний характер і складається з сукупного індивідуального і супутніх запахів (одягу, взуття та інших предметів постійного контакту, функціональних змін, побутових, професійних, громадських місць, випадкових тощо), а також фонових запахів. В той же час доведено, що ототожнення людини за запахом можливе саме завдяки його генетичній обумовленості.

Сутність методу криміналістичної одорології – це збір, консервація та лабораторна ідентифікація запахів спеціалістами (за допомогою собак-детекторів та інструментальних методів).

Значення ідентифікації запахів полягає у вирішенні оперативно-розшукових завдань, висуванні версій, а при дотриманні процесуальних правил (вилучення, ідентифікації) вони набувають статусу речових доказів.

Наявність на об'єкті запахів кількох людей не є серйозною перешкодою для одорологічної ідентифікації злочинця за запахом, тому відбирати зразки у інших осіб немає необхідності.

Сліди запаху з місця події вилучають двома основними способами:

- вилучення адсорбенту, що увібрав запах;
- вилучення самого предмета-носія.

Існує комбінований спосіб – вилучення предмета-носія, який перебуває в контакті з адсорбентом.

Вилучення слідів запаху проводиться шляхом адсорбції та консервації.

Час контакту адсорбенту із запаховим слідом – не менше 1 години, максимально – до 2-3 доби.

Об'єкти, з яких проводиться відбір запахових слідів, фіксують оглядовою та вузловою фотозйомкою, з номерними покажчиками – до накладення адсорбенту і під час адсорбції. Якщо є інші сліди, застосовують масштабний метод фотографування.

Місця відбору запахових слідів необхідно позначити на плані. Сам процес відбору необхідно продемонструвати понятим (пакування адсорбенту, опечатування банок).

Враховується комплексний характер слідоутворення, тому перед відбором запахових слідів предмет оглядають на наявність мікрооб'єктів (останні обережно вилучають), сліди рук та взуття (акуратно копіюють), а потім відбирають запах.

Якщо з предмета не можна вилучити всі наявні сліди, вибирають ті з них, що мають найбільше криміналістичне значення.

Відбір запахових слідів здійснюється шляхом контакту адсорбенту з предметом-слідоносієм, за рахунок щільного контакту адсорбенту з об'єктом-

Виникнувши в нашій країні, одорологічний метод знайшов широке поширення в зарубіжній криміналістичній практиці як одне з джерел доказової інформації. Думки ж вітчизняних криміналістів і процесуалістів з цього приводу розділилися в основному на дві великі групи: прихильників і противників використання результатів одорологічного методу як доказів в кримінальному судочинстві. При цьому дотепер, на жаль, домінує вітчизняна точка зору противників одорологічного методу.

Навесні 2001 р. почала свою роботу і перша українська одорологічна лабораторія при НДЕКЦ МВС України у Вінницькій області.

Протягом багатьох років висновки одорологічної експертизи досить широко використовуються слідчими і судовими органами Російської Федерації, Республіки Білорусь і деяких інших держав (Німеччина, Данія, Бельгія, Нідерланди, Угорщина, Польща і Фінляндія) як одне з непрямих джерел доказів по кримінальних справах.

РОЗДІЛ 1

КРИМІНАЛІСТИЧНА ОДОРОЛОГІЯ В СИСТЕМІ БІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1.1. Криміналістична одорологія: поняття, сучасний стан, завдання.

Немає злочинів без слідів. Слід завжди залишається на місці події як наслідок взаємодії матеріальних об'єктів.

При правильному виявленні й обробці сліди несуть різнопланову інформацію. Вона дає можливість знайти відповіді на багато питань, які виникають у процесі розкриття й розслідування злочинів.

Серед слідів, які залишають правопорушники на місці злочину, більшу цінність для вирішення оперативного-розшукових завдань і відпрацьовування слідчих версій мають запахові сліди, які є різновидом матеріальних утворень, що перебувають у причинно-наслідковому або іншого роду зв'язку з обставинами розслідуваної справи. Сліди запаху являють собою один з різновидів мікрослідів (мікрооб'єктів).

Значимість цих слідів, на думку фахівців, важко переоцінити. Запах людини є його хімічним підписом, він суто індивідуальний. Його глибока індивідуальність ґрунтується на найскладніших фізіологічних реакціях, які протікають в організмі людини й у результаті яких у навколишнє середовище постійно виділяються специфічні сигнали продукти діяльності ендокринних залоз.

Варто зазначити, що сліди пальців рук на місці злочину можна знищити. Запах правопорушника з місця злочину видалити майже неможливо. Саме тому використання інформації, яка міститься в запахових слідах, дозволяє успішно розкривати складні злочини, вчинені, як правило, в умовах неочевидності.

При цьому є можливість тривалого зберігання запахів, їх транспортування в будь-яких, навіть у мінімальних обсягах. Так, практика свідчить про те, що запах, вилучений з місця події зберігався протягом 17 років. Крім того, експериментально встановлено, що при зберіганні запахові сліди звільняються від випадкових домішок. Наукою, яка вивчає запахи є одорологія.

На її основі створена й розвивається криміналістична одорологія. На криміналістичну одорологію як новий напрям у криміналістиці вперше вказали В. Безруков, А. Вінберг, М. Майоров, Р. Тодоров. У її розвиток в Україні значний внесок внесли М. Салтевський, П. Біленчук, В. Сало, М. Гучок.

Саме в роботах М. Салтевського містяться визначення криміналістичної одорології.

Криміналістична одорологія – це галузь наукового знання, що займається дослідженням проблем природи й механізму утворення запахових слідів, методів і технічних засобів їх використання з метою попередження й розкриття злочинів.¹

експертних об'єктів однією й тією самою собакою-детектором не може підвищити вірогідності одержуваних результатів.

По-друге, кожне зайве одорологічне дослідження експертних об'єктів неминуче призводить не тільки до їх забруднення слідами запаху раніше застосованих собак-детекторів (навіть одного й того ж), але й до зменшення концентрації, особливо слідів запаху людини в експертних об'єктах, підготовлених на основі ймовірних носіїв, зібраних ініціатором дослідження. Як відомо, такі ймовірні носії, як правило, мають досить невисоку концентрацію слідів індивідуального запаху людини.

Саме тому варто прагнути до розробки такої схеми комісійного експертного одорологічного дослідження, яка б передбачала мінімально можливу кількість його етапів. Якщо ж проведення такого роду додаткових одорологічних досліджень уникнути не можна, то їх проведення доцільне як заключний етап, у тому числі й за необхідності перевірити певні збої в роботі конкретного собаки-детектора.

Експертне *діагностичне* одорологічне дослідження на основі довгострокової нюхової пам'яті собаки-детектора з метою виявлення видових специфічних, статевих, расових і вікових характеристик слідів запаху людини й суміші слідів індивідуального запаху кількох людей, відповідно до іншої методичної розробки експертів сектору одорологічних експертиз відділу медико-біологічної експертизи ДНДЕКЦ МВС України, проводиться вже у два етапи, двома різними собаками-детекторами, спеціально підготовленими на виявлення відповідної діагностичної ознаки слідів або зразків запаху людини. Причому кожен етап експертного діагностичного одорологічного дослідження проводиться із заміною всіх експертних об'єктів, для чого необхідно мати два дублікати даного об'єкта. У той же час допускається використання й одного об'єкта, якщо обидві собаки-детектори проходили спеціалізацію на вирішення даного діагностичного завдання із включенням в усі експертні об'єкти порівняльного ряду запахових добавок слідів запаху як співробітників лабораторії, так і всіх інших експертних собак-детекторів.

Будь-який варіант діагностичного одорологічного дослідження як допоміжний етап основного експертного одорологічного дослідження може бути проведений за один раз одним собакою-детектором, що не знімає проблеми з можливим забрудненням експертних об'єктів слідами запаху експертів й експертного собаки-детектора.

¹ Салтевский М.В. Использование запаховых следов для раскрытия и расследования преступлений. – К., НМК ВО, 1992. – 174 с.

відсутність позитивної сигнальної реакції всіх застосованих собак-детекторів означає, що сліди індивідуального запаху людини на наданих ініціатором дослідження ймовірних носіях не виявлені в силу однієї з таких причин.

1. Відсутність слідів індивідуального запаху людини на цих носіях, що може бути пояснено:

- відсутністю контакту особи, що перевіряється з цим носієм взагалі або відсутністю належного контакту, який може призвести до утворення таких слідів, що залежить не тільки від тривалості та інтенсивності цього контакту, але й від матеріалу носія й інших умов запахового слідоутворення;

- розсіюванням або з інших причин знищенням таких слідів до вилучення їх ймовірного носія та у процесі його вилучення або подальшого зберігання (підготовки на його основі експертних об'єктів) до початку основного етапу одорологічного дослідження.

2. Наявність у об'єктів, що перевіряються таких слідів, але у концентрації, недостатній для сприйняття нюхом собаки-детектора, що використовується для проведення експертизи.

3. Огляду на зазначені обставини даний висновок комісійної одорологічної експертизи щодо невиявлення слідів індивідуального запаху людини не може бути підставою для зняття підозри з особи, що перевіряється.

В процесі основного етапу одорологічного дослідження проводиться й так зване «допоміжне одорологічне дослідження», завданням якого є перевірка наявності в експертних об'єктах, підготовлених на основі ймовірних носіїв, слідів індивідуального запаху людини в концентрації, достатній для проведення основного одорологічного дослідження. У даній ситуації порівняльний ряд складається з фонових об'єктів (в яких немає слідів індивідуального запаху людини), зазначеного експертного об'єкта (який, найчастіше у процесі основного дослідження використовується як стартовий об'єкта й рідше – об'єкт, що перевіряється) та контрольний об'єкт (в якому є сліди індивідуального запаху непричетної особи в концентрації, достатній для проведення одорологічного дослідження). Позитивна сигнальна реакція собаки-детектора, (пущеної на обнюхування такого порівняльного ряду без пред'явлення будь-якого стартового об'єкта), як на контрольний об'єкт, так і на експертний об'єкт свідчить про наявність в останньому слідів індивідуального запаху людини в достатній для одорологічного дослідження концентрації. Сигнальна реакція на контрольний об'єкт – говорить про нормальний функціональний стан собаки-детектора й про непридатність експертного об'єкта до основного одорологічного дослідження.

В той же час допускається проведення такого допоміжного дослідження як заключний етап основного одорологічного дослідження.

Як бачимо, існують рекомендації проводити стосовно тих самих експертних об'єктів по декілька допоміжних етапів одорологічного дослідження, у тому числі за допомогою одного собаки-детектора.

На думку А.О. Кириченка й В.Д. Басая, з такою постановкою питання навряд чи можна погодитись в силу таких причин. По-перше, як правильно вказують самі експерти відділення досліджень запахових слідів відділу біологічної експертизи повторне одорологічне дослідження тих самих

Таким чином, криміналістична одорологія – це галузь наукового знання, що займається дослідженням проблем природи й механізму утворення запахових слідів, методів і технічних засобів їх використання з метою попередження й розкриття злочинів.¹

Тобто, з даного визначення випливає, що криміналістична одорологія є галуззю криміналістичної техніки, що поєднує знання про закономірність утворення, функціонування й зникнення слідів запаху й пов'язаних з ним явищ, що розробляє методи, науково-технічні й біологічні засоби, криміналістичні прийоми й рекомендації виявлення, збирання, консервації й використання одорологічної інформації з метою найшвидшого розкриття, розслідування, попередження, що замишляються, підготовлюваних і вчинених злочинів.

М.В. Салтевському належить й інше визначення криміналістичної одорології. Виходячи з цього визначення криміналістична одорологія – це сукупність спеціальних знань, умінь та навичок вилучення й дослідження запахів з метою встановлення за ними приналежності предметів, слідів та інших об'єктів певній особі.²

Запахи, що виходять від людини, можна умовно поділити на природні, професійні й побутові.

До перших відносяться запахи виділень різних частин організму.

Професійні запахи – це запахи, властиві, наприклад медикам, м'ясникам, водіям тощо.

До побутових запахів відносяться запахи, характерні для певних приміщень: кухні, холодильника, ванної кімнати.

Речовини, що утворюють запах людини – постійні компоненти матеріальних слідів злочину. Там, де орудував злочинець, завжди виявляються ці носії запаху піт, частки шкіри, що відмерли. Випаровуючись, потожирові речовини утворюють запахові сліди. Вони залишаються на різних поверхнях, до яких торкався злочинець, насичують повітря довкола нього, просочують його одяг, взуття, постільні приналежності й інші предмети домашнього побуту.

Навіть при короткочасному перебуванні злочинця на місці події, там, де він стояв, сидів, лежав, залишаються запахові сліди.

Таким чином, джерелами одорологічної інформації можуть бути середовище, у якому перебував злочинець, (приміщення або ділянка місцевості), предмети, яких він торкався, сліди знарядь злому, сліди ніг, пальців рук, кров, слина, сеча, сперма, включаючи невидимі сліди – при правильному їх виявленні й обробці.

Необхідно зазначити, що джерела запаху досить інформативні.

Запахові сліди досить стійкі. При безвітряній погоді на відкритій місцевості такий слід зберігається протягом 20 годин, у закритому приміщенні – ще довше.³

¹ Салтевский М.В. Использование запаховых следов для раскрытия и расследования преступлений. – К., НМК ВО, 1992. – 174 с.

² Салтевский М. В. Криминалистическая одорология. – К., СЯЙВО, 1997. – 247 с.

³ Биленчук П.Д., Золотарь Н.С., Коваленко Е.Г. Криміналістична одорологія в розкритті й розслідуванні злочинів. – К., 1997. – 74 с.

Збереженню запахів слідів сприяє тепло й помірна вологість, а також кисень.

За даними В. Безрукова запах людини у закритому приміщенні зберігається до 4-х діб, а відібрана проба повітря може бути використана для вибірки протягом 3-х років.¹

Криміналістами був зібраний запах з підбивки індивідуального прогумованого захисного костюма, яким користувалися 20 років тому, а потім він лежав у підвалі згорнутий і упакований у папір. Собака-ідентифікатор упевнено вибрала запах власника костюма серед пред'явлених їй запахів інших людей.²

Цей експеримент – один з багатьох інших, що підтверджують стабільність основного компонента запаху людини.

Цим основним компонентом запаху людини є масляна кислота.

Собака здатна виявити запах масляної кислоти за наявності в 1 куб. см. повітря 9.000 її молекул, а людина реагує лише на 77 мільярдів її молекул у відповідному обсязі повітря.

Таким чином, нюх собаки при сприйнятті запаху масляної кислоти перевершує нюх людини у 800.000 раз. Коли собаку спеціально тренують, її реакція на запах значно підвищується: собака розпізнає речовину за наявності 700 молекул в 1 куб. см. повітря.³

Встановлення тотожності запаху за допомогою собаки на сучасному етапі не переслідує мети одержати судові докази: результати його можуть бути використані при висуванні й перевірці слідчих версій, пошуку доказів.

Досвід використання консервованого запаху в розкритті злочинів дозволяє сформулювати перелік завдань, які можуть бути вирішені із застосуванням цього методу в слідчій і розшуковій діяльності:

- одержання інформації про наявність або відсутність на тих чи інших предметах слідів певних запахів, що дозволяє виключити походження запахового сліду від конкретної людини або виділити із числа підозрюваних осіб, які могли залишити цей слід;

- встановлення за запаховими слідами, вилучених з місця події, механізму злочину, а у випадках однотипних злочинів, наприклад, крадіжок, вчинених однаковим способом, можливої причетності до них тих самих осіб;

- встановлення особи за зразками запаху, що особливо важливо при розслідуванні катастроф з великою кількістю жертв;

- виявлення за первинними і вторинними запаховими слідами (за навколишніми фоновими запахами, адсорбованими слідоносіями разом з індивідуальними пахучими компонентами) місця можливого перебування їх джерела.

¹ Кириченко О.А., Біленчук П.Д., Клименко Н.І. Судова одорологія. – К., 1998. – С. 12.

² Там само, С. 14.

³ Мазитова Р., Охотская В., Пучкин В. Нюх і його моделювання, Новосибірськ, 1965 // цит. по Салтевский М.В., Глибко В.М. Запахові сліди в слідчій практиці. – К., НМК ВО, 1992. – 56 с.

експерт-кінолог командою «Нюхати!» примушує собаку-детектора рухатися далі уздовж локалізації порівняльного ряду.

Якщо собака-детектор, обнюхавши черговий об'єкт, не прийме біля нього позитивної сигнальної пози, виходить, що за оцінкою даного біо-детектора сліди або зразки індивідуального запаху людини, задані йому на стартовій площадці, у даному об'єкті відсутні.

Позначення собакою-детектором позитивною сигнальною позою як стартового об'єкта, так і об'єкта, що перевіряється, свідчить не тільки про нормальний робочий стан тварини, але й про наявність у цих експертних об'єктах слідів або зразків індивідуального запаху людини, тотожних за індивідуальними характеристиками слідам або зразкам запаху, які були задані йому на старті. Однак для того, щоб впевнитись, що сигнальне поведіння собаки-детектора було викликане слідами або зразками індивідуального запаху людини об'єкта, що перевіряється, а не місцем розташування цього об'єкта у порівняльному ряді або іншими причинами, у методичній розробці експертів сектору одорологічних експертиз відділу медико-біологічної експертизи ДНДЕКЦ МВС України даний етап одорологічного дослідження рекомендується повторювати цією самою собакою-детектором із відомими експертними об'єктами.

В той же час додаткові пуски собаки-детектора варто проводити після зміни як локалізації всіх експертних об'єктів порівняльного ряду, так і шматків тканини, якими ємності з експертними об'єктами фіксувались на локалізації порівняльного ряду. При цьому вважається, що сам факт багаторазового виявлення собакою-детектором шуканих слідів або зразків індивідуального запаху людини ступінь вірогідності результатів одорологічної експертизи не підвищує.

На будь-якому етапі комісійного експертного одорологічного дослідження кожне нечітке позначення собакою-детектором дублюката стартового об'єкта або об'єкта, що перевіряється, спричиняє обов'язкову її заміну на іншу тварину. Це у свою чергу зобов'язує експертів раціональніше використовувати в процесі одорологічного дослідження наявних експертних собак-детекторів.

Крім того, рекомендується проводити:

- попередній етап комісійної одорологічної експертизи з метою оцінки функціонального стану всіх тих собак-детекторів, які мають бути застосовані в процесі основного одорологічного дослідження, а також перевірки відсутності неврахованих запахів перешкод у стартових та інших експертних об'єктах;

- основний етап одорологічної експертизи, що складається з трьох одорологічних досліджень, кожне з яких проводиться новою собакою-детектором із заміною всіх експертних об'єктів;

- заключний етап одорологічної експертизи, на якому будь-які одорологічні дослідження вже, як правило, не проводяться, а на основі протоколу одорологічного дослідження, насамперед етограм, і відеозапису здійснюється оцінка отриманих результатів та формулювання висновку.

При цьому, розвиваючи наведені рекомендації необхідно підкреслити, що

ізолювана від експертного залу, де перший експерт-одоролог робить розміщення експертних об'єктів по локалізації порівняльного ряду.

Стартовий об'єкт перший експерт-одоролог приносить на стартову площадку ще до того, як тут з'явиться експерт-кінолог із собакою-детектором й у їх присутності робить його розконсервацію й дає команду на занюхування даного експертного об'єкта собакою-детектором. З командою «Нюхати!» експерт-кінолог підносить скляну ємність зі стартовим об'єктом до носа собаки-детектора, який повинен почати активне занюхування протягом хвилини. При цьому залежно від функціональних особливостей застосовуваної собаки-детектора тварині можуть даватися короткі (1-2 с.) перерви для відводу слини.

Перший експерт-одоролог повертається в експертний зал й у процесі занюхування собакою-детектором стартового об'єкта робить розконсервацію всіх розставлених у порівняльному ряді експертних об'єктів, що закінчується подачею команди експерту-кінологу на застосування собаки-детектора, наприклад: «Собаку-детектора по кличці «Грей» застосувати!», з відкриттям із пульта керування першого експерта-одоролога дверей до експертного залу.

До закінчення хвилинного занюхування стартового об'єкта експерт-кінолог заохочує собаку-детектора командою «Добре!» і ласощами, закриває стартовий об'єкт кришкою (консервує його) і на короткому ланцюгу виводить собаку-детектора в експертний зал, де перший експерт-одоролог указує йому локалізацію й напрямок обходу порівняльного ряду.

Експерт-кінолог підводить собаку-детектора на короткому ланцюгу до зазначеного першим експертом-одорологом локалізації порівняльного ряду й дає йому команду «Нюхати!». Послабляючи ланцюга, експерт-кінолог з однаковою швидкістю проводить собаку-детектора в зазначеному напрямку вздовж локалізації порівняльного ряду, ведучи її поперед себе й затримуючи на частки секунди у кожного з експертних об'єктів порівняльного ряду для обнюхування. При цьому щораз подається команда «Нюхати!».

При виявленні собакою-детектором серед експертних об'єктів порівняльного ряду такого експертного об'єкта, що містить сліди або зразки індивідуального запаху людини, тотожні за індивідуалізуючою основою слідам або зразкам запаху людини, заданим їй на стартовій площадці, тварина приймає вироблену дресируванням демонстраційну позу – сідає або лягає в локалізації даного експертного об'єкта, що служить позитивним сигналом вказівки на нього. Таких вказівок може бути дві (дублікати стартового об'єкта й об'єкта, що перевіряється) або одна (тільки дублікат стартового об'єкта).

Біля позначеного позитивною сигнальною реакцією собакою-детектором локалізації експертного об'єкта тварина заохочується командою «Добре!», але без підкріплення ласощами. Після цього експерт-кінолог проводить собаку-детектора уздовж локалізації, що залишилися у порівняльному ряду, подаючи їй щораз команду «Нюхай!», і повертається з нею на стартову площадку, де собака-детектор заохочується командою «Добре!» і ласощами. Після позначення позитивною сигнальною реакцією собакою-детектором дублікату стартового об'єкта тварина заохочується командою «Добре!» й

Певну увагу криміналістичній одорології приділяють криміналісти Російської Федерації. На їх думку криміналістична одорологія являє собою систему науково розроблених методів і технічних засобів виявлення, вилучення зберігання й дослідження запахових слідів з метою подальшого їх використання для вирішення ідентифікаційних завдань у кримінальному процесі.¹

Залежно від способів вилучення, аналізу й реєстрації запахів вони поділяють криміналістичну одорологію на:

- кинологічну одорологію;
- інструментальну одорологію (ольфактроніку).²

У кинологічній одорології як аналізатор пахучих речовин вони також розглядають орган нюху службової собаки.

В інструментальній одорології, на їх думку, як аналізатори застосовуються фізико-хімічні прилади, здатні виділяти спектр пахучих речовин, реєструвати його у вигляді ольфактрограми з високою чутливістю окремі компоненти запаху. Одним з основних завдань інструментальної одорології є розробка методів і апаратури, здатних реєструвати спектр летучих речовин, що визначають запах, і документально записувати його у вигляді, що піддається подальшій математичній обробці.

У цей час розробляється стаціонарна лабораторна установка для підготовки ольфактроної проби й хроматографічного аналізу з використанням аерозольно-криогенного методу концентрування летучих метаболітів з метою ідентифікації запаху людини.

Метод аерозольно-криогенного концентрування ґрунтується на комбінації процесів низькотемпературної конденсації й аерозольної фільтрації аналізованої проби.³

1.2. Особливості криміналістичного дослідження слідів запаху людини.

Джерелом запаху людини є *летючі метаболіти*, які *генетично обумовлені за складом*, постійно створюються організмом та виявляються в потожирових виділеннях і крові людини.

Запах утримується поверхнею предметів, з якими людина вступала в контакт. Він індивідуалізує людину, характеризується високою стійкістю та незмінністю. Ідентифікаційна значущість запахових слідів аналогічна значущості слідів рук, а перевага полягає в тому, що перші не контролюються людиною, виходить, не можуть бути знищені і не можуть не бути залишені, оскільки запах супроводжує людину всюди. Сутність методу *криміналістичної одорології* – збір, консервація і лабораторна ідентифікація запахів фахівцями за допомогою собак-детекторів та інструментальних методів.

¹ Криміналістика / За редакцією В.А. Образцова, С. 233.

² Там само, С. 234.

³ Там само, С. 235.

Наявність на об'єкті запахів декількох людей не є серйозною перешкодою для одорологічної ідентифікації злочинця за запахом, тому відбирати зразки у інших осіб немає необхідності.

Характерними *об'єктами-носіями слідів запаху людини* є:

- плями сухої крові, волосся, нігті, частки тканин (зберігають запах десятки років);
- особисті речі, одяг, взуття, недопалки (містять запах до декількох місяців);
- предмети, що знаходились в контакті з тілом живої людини не менше, ніж півгодини, у тому числі знаряддя злочину, дверні ручки, замки зі слідами перепили, а також посуд, телефонна слухавка, кермо автомобіля, дивани, стільці, крісла, чохли сидінь автомобіля (зберігають запах до 60 годин);
- сліди взуття, ніг (зберігають запах до 10 годин, узимку – протягом доби).

Необхідно засвоїти основні рекомендації щодо *фіксації та вилучення слідів запаху людини*.

Сліди запаху з місця події вилучають двома основними способами:

- вилучення адсорбенту, що увібрав запах;
- вилучення самого предмета-носія.

Існує комбінований спосіб – вилучення предмета-носія, який перебуває в контакті з адсорбентом.

Вилучення слідів запаху проводиться шляхом *адсорбції та консервації*.

Час контакту адсорбенту із запаховим слідом – не менше 1 години, максимально – до двох-трьох діб.

Об'єкти, з яких проводиться відбір запахових слідів, *фіксують* оглядовою та вузловою фотозйомкою, з номерними показниками – до накладення адсорбенту і під час адсорбції. Якщо є інші сліди, застосовують масштабний спосіб фотографування. Місця відбору запахових слідів необхідно зазначити на плані. Сам процес відбору необхідно продемонструвати *понятим* (пакування адсорбенту, опечатування банок).

Враховується комплексний характер слідоутворення, тому перед відбором запахових слідів предмет оглядають на наявність мікрооб'єктів (останні обережно вилучають), слідів рук та взуття (які акуратно копіюють), а потім відбирають запах. Якщо з предмета не можна вилучити всі наявні сліди, вибирають ті з них, що мають найбільше криміналістичне значення.

Відбір запахових слідів здійснюється шляхом контакту адсорбенту з предметом-слідоносієм.

Адсорбент – шматки ворсисті бавовняної тканини (фланель, байка) розмірами 10×15 чи 15×20 см, оверлочені, незабарвлені чи однокольорові. Стерилізація випраних серветок проводиться при температурі 70°C протягом 1-1,5 годин. Використовуються також побутова *алюмінієва фольга* (у рулонах) шириною 15 см та *поліетиленова плівка*. Після використання останні знищують.

Серветку-адсорбент пінцетом виймають із банки, розправляють на шматку фольги і, не торкаючись руками, накладають на об'єкт-слідоносіє. Заздалегідь, для кращої адсорбції молекул запаху, зволожують об'єкт-

3.2. Проведення комплексної, комісійної та інших одорологічних експертиз.

Комісійне експертне одорологічне дослідження проводиться в умовах постійного контролю за нормальним функціональним станом й адекватністю сигналів собак-детекторів, за необхідності з коректуванням та перевіркою їх сигнального поведіння, що служить орієнтиром для експертної комісії.

Собак-детекторів застосовують при врівноваженості їх нервових процесів, за відсутності сторонніх подразників та створенні оптимальних умов в експертному залі, де на локалізації порівняльного ряду встановлюються експертні об'єкти (ємності з відповідними уніфікованими носіями слідів або зразків запаху людини), підготовлені для проведення конкретного етапу порівняльного дослідження.

Кожен пуск собаки-детектора на обстеження експертних об'єктів порівняльного ряду закінчується його сигнальною позою біля відповідної локалізації як об'єкта, що перевіряється, так і дублікату стартового об'єкта або тільки дублікату стартового об'єкта. Правильне виконання прийомів обнюхування стартового об'єкта та виявлення дублікатного й об'єктів, що перевіряються, серед інших експертних об'єктів порівняльного ряду, обов'язково підкріплюється командою «Добре!» і ласощами.

Якщо собака-детектор не виявить позитивної сигнальної реакції ні на об'єкти, що перевіряються, ні на дублікат стартового об'єкта, то це свідчить про його неробочий функціональний стан і даного собаку-детектора заміняють на іншого або, якщо це неможливо через відсутність іншого собаки-детектора, комісійне експертне одорологічне дослідження переноситься на інший час.

Перед кожним пуском собаки-детектора на обстеження експертних об'єктів порівняльного ряду перший експерт-одоролог заново встановлює експертні об'єкти в порівняльному ряді, забезпечуючи випадковий порядок їх розстановки. При цьому експерту-кінологу, який застосовує собаку-детектора (не обізнаному про порядок розміщення експертних об'єктів у порівняльному ряді), щоразу вказується напрямок руху й локалізація порівняльного ряду, від якої варто почати проводку собаки-детектора.

Під час проведення комісійного експертного одорологічного дослідження перший експерт-одоролог веде етограму сигнального поведіння собак-детекторів, а другий експерт-одоролог з апаратної – відеозапис вузлових моментів даного дослідження. На основі даного відеозапису другий експерт-одоролог складає проект протоколу цього дослідження.

Крім основних, стереотипних моментів роботи собак-детекторів у протоколі реєструються особливості поведінки кожної тварини, факт заміни собаки-детектора, зробленого по ходу дослідження, заміни допоміжних й таких, що перевіряються об'єктів, факт зволоження експертних об'єктів тощо. Незалежно від обраної тактики проведення комісійного експертного одорологічного дослідження і його окремих етапів, стереотип робочого поведіння собаки-детектора залишається незмінним і полягає в такому. Собаку-детектора на короткому повідку експерт-кінолог приводить на стартову площадку, що в цей період часу повинна бути візуально

на стерильному п'ятишаровому шматку медичного бинта зразків його крові з пальця руки, а також копія протоколу про одержання цих зразків.

За наявності особи, яка перевіряється, на вирішення одорологічної експертизи можуть бути поставлені такі питання:

1. Чи є на наданому об'єкті сліди індивідуального запаху людини як біологічного виду?

2. Чи не походять сліди запаху від особи, що перевіряється?

Постановка першого питання виправдана в обох ситуаціях, оскільки негативна відповідь на нього як за наявності, так і відсутності особи, яка перевіряється, робить недоцільним подальше дослідження. Однак негативна відповідь на це питання не повинна тлумачитись як констатація факту відсутності будь-якого контакту між наданим на дослідження первинним ймовірним носієм слідів запаху людини і особи, що перевіряється. Адже сліди індивідуального запаху особи, що перевіряється, в силу різних причин могли до початку одорологічного дослідження або цілком зникнути, або мати вже настільки низьку концентрацію, що виявилися б недостатніми для нюху навіть собаки-детектора.

Іншими словами, в останньому випадку можна говорити про можливу наявність «неробочої» концентрації слідів індивідуального запаху людини. Для з'ясування причин відсутності на ймовірному запахівому носіїв «робочої» концентрації слідів індивідуального запаху людини цілком виправдана постановка і таких питань:

1. Якщо на наданому на дослідження ймовірному носіїв слідів індивідуального запаху людини (особи, що перевіряється) немає, то чи не можна, судячи з наданих матеріалів справи, стверджувати про існування після ймовірного утворення слідів запаху людини і до початку даного дослідження умов для збереження на наявному носіїв «робочої» концентрації слідів індивідуального запаху людини (особи, що перевіряється)?

2. Які саме умови, у тому числі і дії по збиранню ймовірних носіїв слідів запаху людини, могли в даному випадку призвести до знищення на носіїв цих слідів чи обумовити залишок на ньому «неробочої» концентрації?

Позитивні відповіді на ці питання не повинні розцінюватися і як констатація факту наявності контакту особи, що перевіряється, з наданим ймовірним носієм слідів запаху людини, який тільки в силу встановлених причин не може бути підданий одорологічному дослідженню. Позитивний чи негативний експертний висновок у даній ситуації належить до оцінки лише умов ймовірного утворення слідів запаху людини на основі вихідних даних, наданих експертній комісії слідчим (судом), до компетенції якого і входить формулювання висновків про наявність чи відсутність факту безпосередньої чи опосередкованої (за допомогою інших носіїв, у тому числі й атмосферного повітря) контактної взаємодії ймовірних носіїв слідів запаху людини і запахів субстанції особи, що перевіряється, на основі вивчення всіх матеріалів кримінальної справи.

слідоносій чи серветку водою з пульверизатора або над парою. Серветку, що знаходиться на об'єкті-носії, накривають шматком фольги, який повинен повністю закривати адсорбент, чи кількома шматками. При цьому не можна торкатись руками поверхні фольги, що вступатиме в контакт з адсорбентом. Адсорбент та фольгу можна накривати поліетиленовою плівкою, а все разом необхідно щільно притиснути за допомогою вантажу (наприклад, прожарений пісок у поліетиленовому пакеті) до горизонтальної поверхні, липкої стрічки або ниток – до похилої чи вертикальної. Система призначена для покращення процесу дифузії «запахових» молекул та їх ефективнішої адсорбції.

Об'єкт-слідоносій можна обернути шматком адсорбента, двома-трьома шарами фольги, закріпити липкою стрічкою, нитками, упорами. Так обробляють рукоятку зняття злочину, кермо автомобіля.

На предмет одягу накладають 2-4 серветки, потім згортають та фіксують мотузкою, липкою стрічкою. При роботі із взуттям серветку пінцетом кладуть у внутрішню передню частину, закривають фольгою, ущільнюють шматками зім'ятого паперу.

Можна на руку (у гумовій рукавичці) покласти шматок фольги, зверху – серветку, притиснути до вертикальної поверхні із ймовірними слідами запаху та закріпити липкою стрічкою.

Для гладкої поверхні застосовується *метод обтирання*: адсорбентом, який тримають пінцетом, обтирають предмет. При цьому час відбору запаху скорочується за рахунок динамічного контакту адсорбенту з об'єктом-слідоносій.

Вилучення запахів слідів проводять у *гумових рукавичках*. Перед використанням їх потрібно вимити миючим засобом і після просушування протерти тампоном, змоченим спиртом. У спирті промивають і робочі кінці пінцета.

Після завершення збирання запаху адсорбент пінцетом переносять у стерильну скляну банку, яку відразу *герметизують*. Для герметизації банок використовують скляні кришки з металевим запором. Кришки, запори та гумові прокладки обробляють гарячою водою з миючими засобами, стерилізують в сушильній шафі при $t = 60-70^{\circ}\text{C}$ протягом однієї години. Пластмасові кришки використовують з ізолюючими прокладками з фольги. Відповідно до останніх рекомендацій банки найкраще герметизувати стерилізованими металевими кришками за допомогою машинок для закатування.

Банку *опечатують* та прикріплюють *етикетку*, зазначаючи дату, час та місце вилучення, точку відбору, справу, по якій вилучено слід, матеріал слідоносія, тривалість процесу адсорбції.

Для *короткочасної консервації* (при відсутності банок) адсорбент загортають у 3-4 шари фольги, пакують у поліетиленовий пакет, щільно закріплюють, печатують та відразу направляють в одорологічну лабораторію.

При необхідності збільшення часу контакту адсорбенту й невеликого за розмірами об'єкта-слідоносія, їх розміщують у банку разом, але без фольги, а

великі об'єкти додатково пакують у нові поліетиленові пакети та герметизують (щільно зав'язують). Якщо об'єкт не можна упакувати повністю, наприклад, лопату, на її держак накладають адсорбент та фольгу, накривають поліетиленовою плівкою, обв'язують шпагатом і опечатують.

Якщо до об'єкта не можна прикладати адсорбент, його герметично пакують у скляну тару чи поліетиленові пакети (останні використовують при відсутності банок).

На місці події відбирають і *контрольні зразки фонових запахів* (сторонні запахи). Для цього неподалік від ймовірних об'єктів-носіїв, там, де вірогідно немає запаху людини, розміщують серветки адсорбенту і відбирають проби, дотримуючись методики збирання слідів запаху.

Для відбору *порівняльних зразків* можна прикладати адсорбент до тіла людини на 30 хвилин (під пасок), але найкращим порівняльним зразком запаху людини вважається її *кров*.

можливість походження від них раніше направлених слідів індивідуального запаху людини можуть бути отримані в рамках спочатку призначеної одорологічної експертизи.

З методичної точки зору головною причиною призначення одорологічної експертизи до виявлення осіб, що перевіряються, є необхідність належного збереження летючих слідів запаху людини, найкращі умови для чого існують саме в одорологічній лабораторії. Особливо це актуально у випадку пакування зібраних носіїв слідів і зразків запаху людини, і насамперед, невеликих первинних запахових носіїв у фольгу, а не в скляну ємність.

За відсутності особи, яка перевіряється, на одорологічну експертизу направляють тільки ймовірні первинні чи уніфіковані запахові носії, а за наявності підстав – і уніфіковані запахові носії зі слідами фонових запахів.

Збирання слідчим (судом) ймовірних слідів індивідуального запаху людини з первинного запахового носія на інший, крім уніфікованого, вторинний запаховий носій, наприклад, шматок стерильного бинта, марлі, бавовняної тканини, навіть типу байки чи фланелі, але розміром чи з іншими характеристиками (колір, відповідність по контуру тощо) уніфікованому запаховому носію, призводить до ускладнень з огляду на низку причин. Головною серед таких може бути назване зменшення концентрації слідів з індивідуальним запахом людини в процесі необґрунтованих операцій по переносу їх з одного запахового носія на інший.

Врешті решт в одорологічному дослідженні використовуються тільки уніфіковані запахові носії, і при направленні на експертизу інших, крім таких, запахових носіїв першочерговим експертним завданням стає усунення цих недоліків у лабораторних умовах. Тому найкраще на одорологічну експертизу направляти упаковані у фольгу первинні запахові носії, що відповідають всім необхідним вимогам. Уніфіковані запахові носії, виключення складають тільки п'ятишарові шматки стерильного медичного бинта зі зразками висушеної крові, взятої на них з рідких плям (калюж) крові на місці події як сліди індивідуального запаху невідомого (але здатного зацікавити слідство) чи з пальця особи, що перевіряється, на причетність особи до розслідуваної події як зразки його індивідуального запаху. При цьому в обох випадках шматки бинта з висушеною кров'ю розглядаються як первинні запахові носії, а використання зразків висушеної крові (навіть при перебуванні їх на уніфікованому запаховому носії) безпосередньо в одорологічному дослідженні небажане. Тому в одорологічній лабораторії індивідуальний запах людини за допомогою вакуумної криогенної установки витягається зі зразків висушеної крові на уніфікований запаховий носій, що належним чином консервується.

Особливості призначення експертизи в умовах коли особа, яка перевіряється, приймає участь у підготовці матеріалів для одорологічної експертизи, визначаються в першу чергу часом виявлення особи, що перевіряється (підозрюваного): до чи після початку дослідження.

У першому випадку, коли особа, що перевіряється, встановлена до призначення експертизи, крім дотримання викладених вище вимог, надаються також зразки запаху особи, що перевіряється, у вигляді висушених

характеристику матеріалу і стан ймовірного носія слідів запаху людини (трав'янистий, піщаний, кам'янистий чи іншого характеру ґрунт; нефарбоване, фарбоване чи поліроване дерев'яне покриття; скло, метал, полімер чи інший матеріал), наявність чи відсутність на ймовірному запаховому носіїв біологічної природи ознак гниття чи цвілі, надлишкової вологості тощо.

Така детальна характеристика щодо відношення кожного з ймовірних носіїв слідів, що направляються на дослідження запаху людини, повинна міститись у копії протоколу слідчої дії, або в іншому випадку досить повно викладатись у постанові про призначення експертизи на основі вивчення слідчим (судом) інших процесуальних документів, що знаходяться у справі, наприклад, протокол допиту потерпілого чи свідка, протокол обшуку, слідчого експерименту, перевірки показань на місці тощо. Бажано надавати експертній комісії також копії зазначених процесуальних документів або досить повних виписок із них. Але одночасно з цим такого роду інформація, узагальнена на основі вивчення одного чи декількох процесуальних документів, у будь-якому випадку повинна міститись у постанові про призначення експертизи.

На одорологічну експертизу у випадку відсутності особи, що перевіряється, доцільно ставити такі питання:

1. Чи є на наданому об'єкті сліди індивідуального запаху людини як біологічного виду?
2. Якщо так, то людиною якої раси вони залишені?
3. Чоловіком чи жінкою залишені ці сліди запаху?
4. Людиною якої саме вікової групи: дитячої, юнацької, середньої чи літньої залишені ці сліди запаху?

При цьому варто врахувати, що відповіді на друге, третє і четверте питання на сьогоднішній день можуть бути дані тільки у секторі одорологічної експертизи відділу медико-біологічної експертизи ДНДЕКЦ МВС України. Постанова про призначення одорологічної експертизи у випадку направлення на дослідження первинних чи інших вторинних, крім уніфікованих, носіїв слідів запаху людини повинна містити і запит слідчого (суду) до експертів провести збирання ймовірних слідів індивідуального запаху людини з первинного чи іншого вторинного носія на уніфікований, законсервувати останній у скляну ємність і зберігати в лабораторії до виявлення осіб, що перевіряються, та призначення у зв'язку з цим додаткової одорологічної експертизи.

З цією ж метою за відсутності осіб, що перевіряються, доцільно залишати на збереження в одорологічній лабораторії також і належним чином зібрані слідчим (судом) уніфіковані запахові носії.

Однак не рекомендується відкладати з призначенням одорологічної експертизи до виявлення осіб, що перевіряються, оскільки, по-перше, відповіді на зазначені вище питання в значній мірі полегшать встановлення таких осіб, зразки запаху яких можуть бути досліджені у процесі додаткової експертизи. По-друге, за наявності осіб, що перевіряються, і направленню зразків їх запаху до закінчення експертизи відповіді на питання про

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ВИЯВЛЕННЯ, ВИЛУЧЕННЯ Й КОНСЕРВУВАННЯ ЗАПАХОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА МІСЦІ ПОДІЇ Й ПОДАЛЬШОГО ВИКОРИСТАННЯ ЇЇ В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНУ

2.1. Загальні положення виявлення об'єктів із запаховими слідами та їх вилучення з місця події.¹

Як відзначалося, запахові сліди є різновидом матеріальних слідів, що перебувають у причинно-наслідковому або іншого роду зв'язку з обставинами розслідуваних злочинів.

Виділяють **первинні й вторинні** запахові сліди.

Джерелом первинних слідів є сама людина, джерелом вторинних запахових слідів є одяг і різний предмети, з якими людина перебувала в контакті.

На відміну від інших матеріальних слідів злочину запахові сліди невидимі й мають дифузію, здатні розбавлятися (змінювати концентрацію) і адсорбуватися.

Перераховані властивості запахових слідів визначають процес їх формування, приймання, виявлення, вилучення й консервування. У процесі виявлення й вилучення запахових слідів особлива увага приділяється вживанню заходів до максимального збереження запахових слідів. До них насамперед відносяться такі заходи:

- обмеження числа учасників огляду місця події до кількості, необхідної для проведення кваліфікованої слідчої дії;
- дотримання на місці події правил поведінки й пересування, які б виключали можливість руйнування слідів або їх забруднення сторонніми пахучими речовинами.

Сліди запаху, як правило, перебувають на знаряддях злочину й перешкодах (столи, стільці, підвіконня, вхідні двері, дверцята сейфів, шаф тощо), а також на тілі або одязі жертви.

Вибираючи джерело запаху, необхідно пам'ятати, що краще усмоктують і довше зберігають запах людини вовняні тканини, взуття, головні убори, дерев'яні предмети, вологий ґрунт, сніг, трава. Гірше втримується запах на гладких поверхнях, на кам'янистому ґрунті, асфальтних покриттях, металевих виробках.

З метою використання консервованих запахових слідів у розкритті й розслідуванні злочинів здійснюються такі заходи:

- збір і консервування запахових слідів;
- вилучення й консервування предметів із запахом, залишеним суб'єктом злочину;
- ведення картотеки та банку заходів;

¹ Криміналістика / За редакцією В.А. Образцова, С. 233.

– проведення вибірки ототожнення консервованого запаху за допомогою спеціально підготовлених собак. Ефективність використання методу одорологічної вибірки (кинологічної, ідентифікації) у розкритті злочину обумовлюється повнотою вилучення запахових слідів, що вірогідно відносяться до вчиненого злочину.

Для збору запахових слідів, як правило, використовується спеціальний набір технічних засобів, до якого входять:

– скляні банки-сховища ємністю 0,5-0,3 л. з кришками для герметизації, у які поміщений адсорбент, попередньо оброблені з метою видалення сторонніх запахів (різні шматочки розміром 10×15, 15×20 см банку із притертою кришкою для зберігання активованої вугільної тканини (АВТ);

– банку із притертою кришкою для зберігання запасних шматочків бавовняної тканини;

– алюмінієва фольга;

– плівка й пакети з поліетилену;

– 2 хірургічних пінцета, затиски, ножиці;

– гумові рукавички;

– туалетні приналежності.

У цьому наборі доцільно також мати: ємність зі спиртом, фланелеві серветки, кілька медичних шприців різних обсягів, бинт, вату.

Уся робота з вилучення й консервуванню запахового сліду повинна проводитися тільки в гумових рукавичках. Перед початком роботи зі слідом рекомендується протерти рукавички спиртом, щоб знищити сторонній запах. Після цього можна приступати до роботи з вилучення й консервації запахового сліду за допомогою пінцетів, затисків та інших технічних засобів.

При зборі запаху необхідно враховувати, що на предметі носіїв запаху крім одорологічної може бути виявлена й дактилоскопічна інформація – сліди пальців рук. Тому з предметами-носіями запаху, на яких, можливо, міститься й дактилоскопічна інформація необхідно поводитися особливо обережно. При цьому вилучення запахового сліду проводиться раніше зняття відбитка на дактилоскопічну плівку з метою недопущення втрати одорологічної інформації.

При відборі проб запаху необхідно суворо дотримувати таких правил:

– забезпечити максимальну чистоту проб, що відбираються. Усі одорологічні набори повинні бути без запахів, заздалегідь ретельно промиті кип'яченою водою й висушені на вітру. Проби необхідно відбирати в місцях, де краще зберігається запах і менше домішок інших запахів;

– відбирати не менш 2-3 проб запаху кожного правопорушника з різних відбитків слідів;

– чим більше давність слідів, тим більше проб необхідно відбирати;

– при відбиранні проб забезпечити герметичну закупорку банок-сховищ із відібраними зразками;

– при виявленні нових слідів з них негайно відбирають нові проби;

– кожную пробу позначити биркою із вказівкою дати й часу вилучення запаху, умови зовнішнього середовища (вплив вітру, опади тощо), прізвища, особи що проводила відбір й присутніх. Раніше було сказано про

РОЗДІЛ 3 ПІДГОТОВКА МАТЕРІАЛІВ ТА ПРОВЕДЕННЯ ОДОРОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

3.1. Особливості підготовки матеріалів для одорологічної експертизи

Порядок підготовки матеріалів, визначається, насамперед, двома типовими ситуаціями: наявністю або відсутністю на момент призначення експертизи особи, яка могла би залишити сліди запаху.

В першому випадку у особи, що перевіряється, відбирають зразки запаху (найкраще – кров з пальця руки) для порівняння із слідами запаху, вилученими під час виконання слідчих дій та оперативно-розшукових заходів. Отже, за наявності підозрюваної особи вирішується питання ідентифікаційного характеру.

При відсутності особи, що перевіряється, вирішуються завдання діагностичного характеру, а саме визначаються раса, стать, вікова група людини, яка залишила свої сліди. Визначення зазначених завдань залежить від спеціалізації собаки-детектора.

У даній ситуації у постанові про призначення одорологічної експертизи крім загальних для всіх експертиз положень у короткій фабулі кримінальної справи викладається інформація про те, які саме ймовірні носії слідів індивідуального запаху людини були вилучені і які обставини могли спричинити утворення на них зазначених слідів.

З метою одержання більш повної інформації, до постанови про призначення одорологічної експертизи додається копія протоколу слідчої дії, під час якої здійснювалося збирання ймовірних носіїв слідів чи зразків запаху людини. Надання на експертизу тільки виписки з цього протоколу – гірший варіант. Адже в даному випадку існує небезпека надання експертам менш повної, ніж це необхідно, інформації щодо методики й умов збирання ймовірних носіїв слідів чи одержання зразків індивідуального запаху людини, їх характеру, стану, розташування щодо інших об'єктів на місці події, можливого механізму утворення слідів індивідуального запаху людини, фонового запахового оточення тощо. Такого роду відомості іноді можуть бути отримані лише в процесі вивчення всієї викладеної в протоколі інформації.

Серед вихідних даних одорологічної експертизи особливе місце займають відомості про зовнішні умови (температуру навколишнього середовища, наявність чи відсутність вітру, опадів, яких саме, вологості повітря тощо) на момент утворення слідів запаху людини, після цього і до початку, а також у процесі проведення слідчої дії по збиранню слідів чи одержанню зразків індивідуального запаху людини. Варто обов'язково акцентувати увагу на фактах застосування собаки-детектора для позалабораторного одорологічного дослідження і деталізувати, що саме й у якій послідовності відбувалось з об'єктами, що направляються на лабораторне одорологічне дослідження.

Значне місце в цьому відношенні займають відомості і про

зроблений відбір порівняльного зразка запаху) підозрюваного у вчиненні крадіжки з магазину «Спорттовари» по вул. К.Либкнехта в м. Умань. (вказати, у зв'язку із чим проводився відбір запаху)

Відбір порівняльного зразка запаху проводився шляхом поміщення на 1 добу адсорбенту в кросівки й куртку підозрюваного. (вказати спосіб, яким проводився відбір порівняльного зразка запаху підозрюваного, куди й на скільки містився адсорбент). Після виконаних дій адсорбент порівняльного запаху громадянина Коваленко Р.Л. законсервований в 2 скляні банки ємністю 0,5 л. кожна з поліетиленовими кришками. (короткий опис ємностей-сховищ, у які поміщені порівняльні зразки запаху)

Старший експерт НДЕКЦ УМВД майор міліції (підпис) Кравець Г.М.

Акт про застосування собаки ідентифікатора

м. Київ

5 квітня 2009 року

Спеціаліст-Кінолог УУР України в Черкаській області сержант міліції Жук П.І. 5 квітня 2009 р. з 12 ч. 30 хв. до 13 ч. 45 хв. за завданням Уманського УМВС зробив за допомогою собаки-ідентифікатора по кличці «Рекс» одорологічну ідентифікацію.

У ході одорологічної вибірки була зроблена така робота:

У ряд з 11 банок сховищ із різними запаховими речовинами було поміщено під №8 запахову речовину, вилучену з місця крадіжки з магазину «Спорттовари» по вул. Велика в м. Черкаси

Собаці-ідентифікатору давали понюхати запахову речовину, вилучену з одягу підозрюваного Коваленко Р.Л.

У ході вибірки собака-ідентифікатор по кличці «Рекс» указала на банку під №8, де зберігалася запахова речовина, вилучена з місця крадіжки з магазину «Спорттовари».

У результаті собакою ідентифікатором установлена ідентичність консервантів, вилучених при огляді місця події в магазині «Спорттовари» по вул. Велика в м. Черкаси й запахової речовини, вилученої з одягу підозрюваного Коваленко Р. Л..

При проведенні вибірки були присутні:

(вказати ПІБ, звання й посади присутніх)

Спеціаліст-Кінолог сержант міліції

(підпис)

Жук П.І.

необхідність вживання заходів до максимального зберігання запахових слідів.

Варто зазначити у зв'язку з цим, що забезпечення збереженості запахових слідів на місці події до приїзду оперативно-слідчої групи на це місце здійснюється в системі заходів, по охороні місця події, організація яких покладається на чергову частину органа внутрішніх справ. Саме від якості проведення цих заходів залежить збереженість слідів взагалі й запахових слідів зокрема.

Особи, які беруть участь в охороні місця події, повинні бути проінструктовані щодо додаткових заходів зберігання запахових слідів. Вони полягають у такому:

– в обмеженні пересування осіб, що охороняють місце події, по його території. За необхідності маршрут пересування обирається поза розташуванням об'єктів, на яких можуть перебувати запахові сліди. Шлях пересування повинен бути повідомлений слідчому й спеціалісту-криміналісту при їх прибутті на місце події.

– в усуненні умов, які можуть привести до зникнення запахових слідів або накладенню на них інших запахів, у дотриманні умов, що виключають накладення запаху, особи, що вилучає запах щодо збереження наявних на місці події слідів у зв'язку з несприятливими (вітер, дощ, сніг і т.п.) погодними умовами (робота в рукавичках, підхід зі сторони вітру тощо);

– у використанні як засобів, що охороняють, при забезпеченні схоронності об'єктів, на яких є запахові сліди, предметів, що не мають різко виражених запахів. Спеціаліст, прибувши на місце події, повинен переконатися в належній охороні об'єктів із запаховими слідами, а у випадку її недостатності звернути увагу слідчого на цю обставину й з його дозволу вжити заходів для забезпечення схоронності запахових слідів або їх негайного вилучення у випадках, що не терплять зволікання (наприклад, при погрозі знищення запахових слідів або ушкодження об'єктів на яких вони перебувають).

За відсутності охорони місця події спеціаліст-криміналіст надає допомогу слідчому в її організації й рекомендує, які заходи повинні бути вжиті для забезпечення схоронності запахових слідів.

2.2. Дії спеціаліста-криміналіста при огляді місця події, виявленні й вилученні запахових слідів.¹

Спеціаліст після прибуття на місце події за погоджуванням зі слідчим бере участь у зборі первинної інформації про характер події, що відбулася, предмети зазіхання, наслідки, що настали, місце знаходження слідів і речових доказів та інші обставини місця, що характеризують обстановку, події.

При опитуванні слідчим заявників, свідків, потерпілих, осіб, що охороняли місце події, спеціаліст уточнює розташування об'єктів, на яких можуть перебувати запахові сліди, найбільш зручні шляхи підходу до них, зміни, внесені в обстановку місця події цими особами, шляхи їх пересування по ньому, засоби, що використовувалися для збереження слідів тощо.

¹ Інструкція з вилучення, консервування запаху людини, С. 6-9.

Отримані дані використовуються для первинного орієнтування щодо можливості виявлення й вилучення запахів слідів, у розміщенні об'єктів із цими слідами на місці події, шляхах підходу до них, інші питання, пов'язані з роботою з виявлення й вилученню запахів слідів.

Після збору первинної інформації спеціаліст за згодою слідчого бере участь в оглядовому ознайомленні з місцем події, під час якого він виявляє об'єкти із запаховими слідами, встановлює їх характер. Після завершення оглядового ознайомлення з місцем події й виявлення очевидних об'єктів із запаховими слідами спеціаліст намічає, з яких об'єктів або які предмети із запаховими слідами будуть вилучатися з місця події, послідовність вилучення, запобіжні заходи, які ним будуть прийняті для забезпечення збереження об'єктів, з яких вилучаються запахові сліди й обстановки місця події.

Вироблений ним план вилучення запахів слідів узгоджується зі слідчим і оперативним працівником і може бути доповнений і уточнений ними. Вказівки слідчого про об'єкти, з яких необхідно вилучити запахові сліди, про час, а також послідовності вилучення, маршруті проходження до об'єктів вилучення, є обов'язковими для спеціаліста-криміналіста.

2.3. Вилучення запахової інформації з ручок дверей.

При виявленні слідів пальців рук, які придатні для подальшої ідентифікації, спочатку необхідно зібрати одорологічну інформацію, тобто запах, а потім вже вилучати сам предмет, на якому є пальцевий слід або перенести його на дактилоскопічну плівку. Експериментами встановлене, що слід руки, оброблений порошком відновленого заліза й вилучений на дактилоскопічну плівку, не придатний для подальшої роботи з ним як із джерелом одорологічної інформації.

Вилучення запахового сліду з ручки дверей можна зробити за допомогою адсорбенту, у якості якого можуть бути використані стерильні фланелеві серветки, еластична активована вугільна тканина (АВТ), а також серветки марлеві стерильні, які за допомогою пінцета накладаються на слід, виявлений на дверній ручці. Зверху адсорбент накривають вивернутим наполовину поліетиленовим пакетом, який притискається до дверей, а по краях фіксується клейкою стрічкою або лейкопластиром для створення усередині пакету мікроклімату, завдяки чому збільшується випаровування молекул запаху на адсорбуючу тканину.

Час контакту між адсорбентом і слідом-носієм – від 30 хвилин і більше, залежно від того, скільки часу пройшло з моменту утворення сліду.

Після того, як запах зібраний на адсорбент, останній за допомогою пінцета обережно знімається з ручки дверей і поміщається в ємності для консервування й зберігання відібраного запаху, а ємність герметично закривається, упаковується, до неї прикріплюється бирка з описом, де, коли, ким, з якого сліду зроблене вилучення запаху. Потім особа, що провадила забір запаху зі сліду, і поняті ставлять свої підписи на бирці.

У ході одорологічної вибірки собака вказував на банку під №5. Під час вибірки банки-сховища переставлялися місцями. Собака-ідентифікатор щораз вказувала на банку, у якій зберігалася запахова речовина, вилучена в магазині по вул. Садовій.

У результаті собакою-ідентифікатором встановлена (або не встановлена) ідентичність консервантів, вилучених при огляді місця крадіжки з магазину по вул. Садовій (вказати конкретно, яких консервантів) і з магазину «Спорттовари» по вул. К. Лібнехта, які мали місце 22 і 29 березня 2009 р.

Зроблена контрольна вибірка за допомогою собаки-ідентифікатора по кличці «Рекс», яка підтвердила (первісний) результат.

При проведенні вибірки були присутні (вказати П.І.Б., звання, посада присутніх)

Спеціаліст-Кінолог сержант міліції

(підпис)

Жук П. І.

Протокол

вилучення запахів слідів з місця події

м. Умань

29 березня 2009 року

Старший експерт НДЕКЦ при УМВС України в Черкаській області майор міліції Кравець Г.М., ознайомившись з обстановкою місця події магазину «Спорттовари», розташованого в м. Умані по вул. К.Либнехта, 12, з якого була вчинена крадіжка промтоварів (*Посада, П.І.Б., звання особи, що провадив вилучення запахів слідів*) (місце злочину, його адреса, вид зробленого злочину) з 3 ч. 00 хв. до 4 ч. 00 хвилин 29 березня 2009 р. зробив вилучення запахового сліду з журнального столика в торговельному залі магазину «Спорттовари», з розбитого скла вітрини при температурі повітря 14°C, час контакту адсорбенту із запаховими носіями – 60 хв. (*вказати місце знаходження запахів слідів, температуру навколишнього середовища, час контакту адсорбенту із запаховими носіями*).

Адсорбенти запахів слідів законсервовані в банку сховище №8 ємністю 0, 5 л. (*короткий опис ємностей-сховищ, привласнені їм номери*)

Старший експерт-криміналіст майор міліції

(підпис)

Кравець Г.М.

(Посада, звання, ПІБ особи, що провадив вилучення запахів слідів)

Начальник УУР Уманського ГО УМВД капітан міліції

(підпис)

Сичкарь І.І.

(Посада, звання, ПІБ старшого слідчо-оперативної групи)

ПРОТОКОЛ

вилучення порівняльних зразків запаху

м. Умань

3 квітня 2009 року

Старший експерт НДЕКЦ УМВС України в Черкаській області майор міліції Кравець Г.М. у приміщенні одорологічної лабораторії (*вказати місце, де зроблений відбір, посада, звання, ПІБ особи, що провадив вилучення порівняльних зразків запаху*) зробив відбір порівняльного зразка запаху в гр. Коваленко Руслана Леонідовича, 1967 р.н., що проживає в м. Умані, вул. Каштанова, 16, (*ПІБ, рік народження, місце проживання особи, у якій*

2.10. Проведення вибірки по консервованому запаху.¹

Кінологічна вибірка проводиться через 24 години після вилучення сліду або зразка запаху в банку-сховище й досягнення температури банки-сховища адсорбенту температури, підтримуваної в приміщенні, де проводиться вибірка. При гострій потребі вибірка може бути зроблена не раніше, чим через 12 годин.

Технічно вибірка по консервованому запаху здійснюється так: на підлогу, на відстані 30-90 см одна від іншої розміщається 6 і більш банок з консервованим запахом (вибірковий ряд). На старті собаки, підготовленій до вибірки, яка пройшла тестову перевірку, дають понюхати запах, що ідентифікується. Після чого собака по команді кінолога проходить повз банки у вибіркового ряду. При виявленні запаху, ідентичного стартовому, собака сигналізує про це посадкою.

Вибірку повторюють до 5 раз, постійно переміщаючи в ряді банку із установленим при першій вибірці запахом. Для підтвердження результату вибірки може бути застосований інший собака.

Результати вибірки необхідно фіксувати фотозйомкою або відеозаписом, також оформлюється довідка, у якій вказується дата й час, місце проведення вибірки, хто проводив, хто був присутній, коли, де й ким узята проба, яким способом даний запах виявлений та вилучений, результати вибірки, результати повторної вибірки, а також інші відомості по даній справі. Наприкінці довідки викладається висновок про результати роботи собаки.

2.11. Оформлення за результатами досліджень деяких процесуальних документів.

Акт

про застосування собаки ідентифікатора

м. Умань

5 квітня 2009 року

Спеціаліст-Кінолог УУР УМВД України в Черкаській області сержант міліції Жук П.І. 5 квітня 2009 р. з 10 до 12 годин за завданням Уманського УМВС зробив за допомогою собаки-ідентифікатора по кличці «Рекс» одорологічну ідентифікацію.

У ході одорологічної вибірки була зроблена така робота: у ряд з 10 банок-сховищ із різними запаховими речовинами помістили під №5 запахову речовину, вилучену з місця крадіжки із промтоварного магазину по вул. Садовій у м. Умань. *(докладно описати процедуру вибірки, чий запах давався для аналізування, які консерванти перебували у вибіркового ряду, на яку банку-сховище вказав собака, скільки разів банку-сховище переставляли).*

Собаці-ідентифікатору давали занюхати запахову речовину, вилучену в магазині «Спорттовари» по вул. К.Лібнехта в м. Умань, де також була вчинена крадіжка.

2.4. Вилучення запахової інформації зі слідів рук, ніг, залишених на землі, піску, сипучих поверхнях.

Відбір молекул запаху зі сліду на сипучих речовинах найкраще проводити за допомогою серветки-адсорбенту, оскільки якщо застосувати пилосос, або прилад для забору повітря, то на серветку-адсорбент разом з молекулами запаху будуть із потоком повітря нашаровуватися частки цієї речовини (наприклад, гіпсу, борошна тощо). Серветка-адсорбент пінцетом витягає з ємності, у якій вона зберігається й у розгорнутому вигляді накладається на слід, а зверху накривається алюмінієвою фольгою або поліетиленовим пакетом (плівкою) і притискається вантажем. Для того, щоб підсилити концентрацію запаху, ділянку сліду, покриту адсорбентом, поміщають у коробку або інший подібний предмет, усередині якого створюється мікроклімат.

Після забору запаху адсорбент пінцетом переноситься в ємність для консервації, яка закривається, опечатується.

Якщо вилучення запаху відбувається за допомогою пилососа або пристосування для забору повітря, то при цьому необхідно до серветки-адсорбенту прикріпити пояснювальну записку. При роботі із запаховими слідами на відкритій місцевості потрібно враховувати метеорологічні умови (вітер, туман, сніг, дощ), які впливають на летючість, розчинність запахових слідів. Відомо, що молекули запаху в залишеному на відкритій місцевості сліді взуття людину при безвітряній погоді зберігаються до 20 годин.

2.5. Вилучення запахової інформації з дрібних предметів.

При виявленні джерел запаху, тобто часток, що безпосередньо відділилися від людини (вирвані волосся, шматочок епідермісу з долонної поверхні руки і т.п.), їх необхідно описати в протоколі, сфотографувати місце виявлення або сам об'єкт, якщо це можливо, а потім пінцетом помістити в скляну ємність (пробірку, банку із притертою пробкою).

Якщо це зробити неможливо, від джерела запаху відбирають зразок запаху й консервують його. Для цього досить, наприклад, шматочок зрізаного нігтя або шкіри помістити в пробірку, у якій перебувають кілька стерильних шматочків фланелевої тканини, і залишити її герметично закупорити на якийсь час (до доби, але можна й більш, залежно від давнини сліду). Молекули запаху будуть адсорбуватися на шматочки тканини й у такий спосіб будуть зафіксовані. Після цього частки від тіла людини можна витягти й використовувати для біологічного дослідження, а шматочки тканини, що залишилися в пробірці, із запаховими слідами зберігати для одорологічних цілей.

2.6. Вилучення крові, слини, сперми, інших виділень людини.

При огляді місця події необхідно звертати особливу увагу на такі сліди джерела запаху людину, як кров, сперма, слина, виділення з порожнини рота й носа й інші, пов'язані з фізіологічною діяльністю людини виділення.

Якщо речовини, що відділилися від тіла людини, є в достатній кількості й можна відібрати частину їх, то ця частина переноситься на стерильну

¹ Інструкція з вилучення, консервування запаху людину, С. 14-15.

серветку, яку потім поміщають у пробірку або іншу ємність, що закривається герметично, Ємність опечатується а вміст описується.

Якщо ж кількість речовини, що відділилася від тіла людини, незначна, що не дозволяє вилучити, хоча б її частину, оскільки через це слід може виявитися непридатним для біологічного, хімічного й інших досліджень, відбір запаху зі сліду проводиться за описаною вище методикою за допомогою пирососа або пристосування для відбору запаху.

2.7. Вилучення одорологічної інформації з предметів і речей, що перебували в постійному контакті з тілом людини.

Предмети й речі, що перебувають у постійному контакті з тілом людини: одяг, взуття особисті речі, що носяться, предмети туалету, а також супутні об'єкти (носова хустка, гребінець), завжди є джерелами запаху людини.

При огляді місця події варто звертати увагу на такі речі, як фуфайка, шапки, кепки, взуття й інші предмети, які нерідко злочинці втрачають. З них в обов'язковому порядку необхідно збирати одорологічну інформацію.

Якщо запах вилучається з одягу, то найкраще відбір його провадити із пройми рукава із внутрішньої сторони (у цих місцях матеріал містить найбільша кількість запаху, що виділяється з потом людини) шляхом безпосереднього контакту адсорбенту зі слідоносієм.

Забір запаху з чобіт, черевик, туфель проводиться так: серветка-адсорбент поміщається усередину взуття й зверху накривається поліетиленовим пакетом, коробкою, ящиком для створення мікроклімату, що сприяє кращому випаровуванню запахових молекул і адсорбуванню їх на серветку. З постільної білизни, носової хустки, шарфа й тому подібних об'єктів запах вилучається шляхом безпосереднього контакту адсорбенту з предметом-носієм одорологічної інформації або за допомогою пирососа або пристосування для відкачки повітря.

Після того, як запах зібраний, серветку-адсорбент від'єднують від предмета носія й поміщають у ємність, що герметично закривається. Особливо обережно необхідно оглядати дрібні предмети: олівці, ручки, гребінці, шпильки, гудзики, сірники. Такі предмети не можна брати руками – щоб уникнути втрати слідів.

2.8. Використання одорологічної інформації для розкриття кишенькових крадіжок.

Вагому допомогу може надати одорологічна інформація у проведенні заходів з розшуку та виявленню осіб, які вчинили кишенькову крадіжку. Особа, яка вчинила таку крадіжку, намагається швидше позбутися предмету крадіжки, щоб при затриманні не бути звинуваченим у злочині. Такими предметами можуть бути різні речі, що були витягнуті у потерпілого з кишені, а потім викинуті.

Виявлені на місці злочину предмети крадіжки необхідно обережно покласти у поліетиленовий або паперовий чистий пакет та надати особі, що працює із запаховими слідами з метою акумуляції запахової інформації.

При цьому не можна користуватися носовими хустками та іншими

предметами носіями «чужорідної» інформації, що може зіпсувати необхідну.

Наданий на дослідження предмет крадіжки обережно вилучається з пакунку стерильним пінцетом, викладається на стерильну салфетку та накривається поверх ще однією. Салфетки фіксують по кутам затискувачами. Забір молекул запаху на адсорбент проводиться за допомогою пирососа. Якщо збір запаху відбувається шляхом безпосереднього його адсорбування з предмету на адсорбент, то в цьому випадку предмет з адсорбентом накриваються ковпаком. Після того як запах зібраний з предмету-носія, адсорбент розміщується у герметично закриту ємність.

Загальним правилом при вилученні запахових слідів є так:¹ – вилучення запаху фіксується в протоколі огляду місця події з дотриманням вимог КПК України та оформлюється актом, у якому окрім переліку кількості запахових слідів, вилучених у процесі огляду місця вчинення злочину, додатково вказується їх локалізація, характер предмету-носія, можливі наявності фонових запахів, строки контакту адсорбенту зі слідом, а також температурні умови на момент вилучення слідів.²

2.9. Вилучення й консервування зразків запаху³

Запах збирається у осіб:

- підозрюваних у вчиненні конкретного злочину;
- затриманих за вчинення умисних злочинів за наявності доказів вчинення ними інших злочинів;
- ті, що перебувають під адміністративним наглядом;
- затриманих за бродяжництво, дрібне хуліганство, якщо раніше були засуджені за умисні злочини, а також підозрювані у вчиненні нових злочинів.

Запах у вищезазначених категорій осіб збирається шляхом переміщення адсорбенту (при цьому фрагмент салфетки складається у двічі) на 15-20 хвилин під ремінь штанів чи у пахвову порожнину (по верху сорочки або плаття).

У осіб, схильних до вчинення злочинів, запах вилучається так:

- фрагмент адсорбенту кладеться на ділянку підлоги, де стояла та людина у якої збирається запахова інформація;
- фрагмент адсорбенту кладеться на стілець, де сиділа особа у якої збирається запахова інформація;
- підлога та стілець попередньо, ще до появи особи у якої збирається запахова інформація, ретельно вимивається теплою водою.

Адсорбент зі зразками запаху переміщується у банку-сховище, яка може герметично зачинятися. На кришку та донну частину банки наклеюються етикетки з відомостями про осіб у яких відбирався запах. Про вилучення запаху складається протокол вилучення порівняльних зразків запаху.

¹ Інструкція з вилучення, консервування запаху людини, С. 6-9.

² Кириченко О.А., Біленчук П.Д., Клименко Н.І. Судова одорологія. – К., 1998. – С. 12.

³ Інструкція з вилучення, консервування запаху людини, С. 12.